

УДК 378 147(73)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-483-490](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-483-490)

Іконнікова Марина Валеріївна доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, <http://orcid.org/00000-0002-0134-2331>

Співачук Валентина Олександрівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, <http://orcid.org/0000-0002-3924-557X>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФІЛОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті досліджено філософські, психолого-педагогічні та соціолінгвістичні проєкції професійної підготовки майбутніх філологів. Визначено, що вони передбачають створення оптимальних умов для навчання мови, літератури, переклад; стимулювання мовленнєво-розумової активності студентів; розвитку їхнього критичного мислення, мовної особистості, множинного інтелекту; здатності до концептуального моделювання інформації; розширення знаннєвого простору з урахуванням індивідуальних стилів і навчальних стратегій студентів. Зазначено, що в зарубіжному науковому дискурсі вчені концентрують увагу на проблемі підготовки фахівців інтегративного типу в галузі філології, яке можливе за умови науково обґрунтованої методології, що базована на вагомих здобутках філософії, психології, педагогіки, лінгводидактики, соціолінгвістики й культурології, а також орієнтована на загальноєвропейські вимоги до мовної освіти, позитивний зарубіжний досвід і національні традиції. Усталені моделі професійної підготовки майбутніх філологів мають яскраво виражений предметно-центрований характер і є малопродуктивними, оскільки орієнтовані переважно на педагогічну площину. Термін “філологічна освіта” пояснюється як система підготовки фахівців з мов та літератур -лінгвістів, літературознавців, викладачів, перекладачів, метою якої є озброєння студентів систематичними спеціальними знаннями, практичними навичками й уміннями роботи з текстом. Завдання вищої школи – надання можливості саморозвитку особистості, сприяння пошуку власної індивідуальності, самореалізації, що є головним у мовній освіті і професійній підготовці педагогічних кадрів. Сучасний навчально-виховний процес у середній та вищій школі ставить за мету опанувати вербальне спілкування, а предметна методика прагне визначити орієнтири, підходи встановити закономірності, методи, прийоми й засоби навчання мови.

Ключові слова. Майбутні філологи, професійна підготовка, філологічна освіта, філологія, науковий дискурс.

Ikonnikova Maryna Valeriivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Foreign Languages, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, <http://orcid.org/00000-0002-0134-2331>

Spivachuk Valentyna Oleksandrivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, <http://orcid.org/0000-0002-3924-557X>

PHILOLOGISTS' PROFESSIONAL TRAINING IN THE FIELD OF MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

Abstract. Philosophical, psychological-pedagogical and sociolinguistic projections of future philologists' professional training have been studied in the paper. It has been defined that they provide for creating optimal conditions for learning language, literature, translation; stimulating speech and mental activity of students; developing their critical thinking skills; linguistic personality, multiple intellect, the ability to model conceptual information; widening knowledge-based space taking into account individual styles and strategies for student learning. It has been indicated that within foreign scientific discourse scholars focus on the problem of training philologists of the integrated type that is possible provided the methodology is scientifically justified, based on the significant achievements of philosophy, psychology, pedagogy, linguodidactics, sociolinguistics and culturology, oriented toward European requirements to language education, positive foreign experience and national traditions. Established models of professional training of future philologists have strongly pronounced in detail character and is least productive as oriented for pedagogical field.

The term “philological education” is explained as the system of language and literature experts preparation-linguists, literary scholars, teachers, translators, the aim of which is giving to students the special knowledges, practical skills and ability to work with text.

The task of higher education -enabling self-development, search assistance of personal individuality, self-realization, which is the main in language education and professional preparation of pedagogical personnel. The modern educational process in secondary and higher school aims to get a grip on verbal communication and subject method tries to determine the landmarks, approaches, to set principles, methods and language tasks-based.

Keywords: future philologists, professional training, philological education, philology, scientific discourse.

Постановка проблеми. Сучасним напрямом розвитку філологічної освіти є докорінне оновлення її змісту відповідно до вимог чинних стандартів, орієнтованих на підвищення якості підготовки філологів, які повинні мати

грунтовні професійні знання, вміти поповнювати їх самостійно і бути конкурентоздатними на ринку філологічних послуг. Суспільство третього тисячоліття потребує фахівця-філолога нової генерації, здатного інтегрувати знання та динамічно перебудовувати зміст своєї професійної діяльності. Філолог може реалізовувати свої знання та уміння в науковій, літературно-видавничій та освітній галузях, засобах масової інформації, у різноманітних фондах, спілках, фундаціях гуманітарного спрямування, музеях, мистецьких і культурних центрах. Об'єктами вивчення та професійної діяльності філологів є мови (у теоретичному, практичному, синхронному, діахронному, діалектологічному, стилістичному, соціокультурному аспектах), українська і зарубіжна художня література, усна народна творчість, стилістика, переклад, міжособистісна та міжкультурна комунікація в усній і письмовій формі. Зауважимо, що усталені моделі професійної підготовки майбутніх філологів мають яскраво виражений предметно-центрований характер і є малопродуктивними, оскільки орієнтовані переважно на педагогічну площину.

Мета статті-дослідити стан дослідженості проблеми професійної підготовки філологів у сучасному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Проблема професійної підготовки фахівців у галузі філології охоплює широке коло питань і є актуальною для вітчизняних та зарубіжних дослідників, відповідно поставала предметом багатьох сучасних досліджень. З метою детального аналізу порушеної проблеми здійснено систематизацію сучасних психолого-педагогічних, філософських, соціолінгвістичних досліджень за такими основними напрямками:

- формування сучасної філософії освіти та її вплив на становлення та розвиток системи філологічної освіти, діалогу культур (С. Аверінцев, В. Андрущенко, М. Бахтін, Н. Бердяєв, В. Біблер, Л. Коган, В. Кремень);

- педагогічні умови формування й розвитку професійної компетентності та готовності філологів до професійної діяльності, самовдосконалення професійного розвитку (І. Алексеєва, Н. Власенко, О. Вовк, В. Демидова);

- загальнопсихологічні аспекти формування філолога як професіонала та творчої мовної особистості, учасника суспільних відносин (М. Алтухова, Я. Альтман, Г. Анреєва, Л. Бабенко, І. Соколова);

- лінгводидактичні та соціолінгвістичні засади професійної підготовки філологів (Л. Базиль, О. Бігич, С. Данилюк, Л. Морська, С. Ніколаєва);

- організація освітнього процесу, професійної підготовки філологів у зарубіжному досвіді (Н. Бідюк, Н. Журавська, О. Зіноватна, Л. Черній, О. Мартинюк).

Виклад основного змісту матеріалу. Система вищої філологічної освіти України повинна відповідати сучасному рівню розвитку суспільних відносин, а тому потребує постійного вдосконалення. Прагнення України до євроінтеграції зумовлює необхідність розв'язання комплексу завдань, пов'язаних з підвищенням якості професійної підготовки фахівців для різноманітних сфер суспільної діяльності, зокрема філологічної.

Розглядаючи проблему філологічної освіти в контексті філософського осмислення, констатуємо той факт, що філософія протягом усієї своєї історії не тільки займалася теоретичними проблемами, а й перебувала в пошуках соціальної істини, прагнула знайти кращі шляхи облаштування суспільства, його морального вдосконалення. Водночас, пошук сенсу й істини є метою літератури. Століттями філософія і література зберігали найкращі гуманістичні традиції. Відтак, синтез філософії та філології набуває сьогодні особливої гостроти у зв'язку з небезпекою втрати основного сенсу “Слова” та його животворчої сили. Глибинний зміст слів кодується нашою підсвідомістю в певних системах образів. Вибір філософських координат для сучасної філологічної освіти не може бути похідним або абстрактним. Він повинен враховувати проблематику Східної та Європейської філософії, але в першу чергу вітчизняної [6]. Філософським стрижнем змісту філологічної освіти повинна бути домінанта духовності в усіх проявах, зокрема Ідеалу, Істини, Абсолютного. Саме це, на наш погляд, об'єднує філософію і мистецтво слова як два вчення про людину. Визнаючи цілі філологічної освіти, вважаємо за необхідне, наголосити на доцільності ознайомлення студентів з класичними зразками світової словесної культури, що віддзеркалюють життєву правду, загальногуманістичні ідеали, виховують високі моральні цінності, почуття. Питання, які вирішуються філософами і художниками слова, мають багато спільного, однак те, як вони інтерпретуються конкретними вченими -філософами, письменниками, лінгвістами залежить від світогляду кожного з них. Зазначимо, що обидві науки – це форми суспільної свідомості, які за допомогою пізнання навколишнього світу, розкривають закони буття людини. Людина і буття -категорії, які є об'єктом пильної уваги філософії та філології. Формування світогляду як системи поглядів на життя, природу, суспільство передбачає усвідомлення людиною свого місця в навколишньому світі. Історія і теорія літератури, критика і публіцистика, лінгвістика, перекладознавство, стилістика, інтерпретація художнього тексту - ці та інші дисципліни вивчаються студентами більш глибоко і усвідомлено за умови синтезування філософських, лінгвістичних і літературних знань.

Науковець С. Аверинцев переконливо охарактеризував філологічний простір як співдружність гуманітарних дисциплін-лінгвістичної, літературознавчої, історичної та інших, що вивчають історію і сутність духовної культури людства через мовний і стилістичний аналіз писемних текстів. Дослідник указував, що “філологія вбирає у свій кругозір всю ширину і глибину людського буття, перш за все, буття духовного допомагає зрозуміти іншу людину (іншу культуру, іншу епоху)”. Термін “філологічна освіта” вчений пояснює як систему підготовки фахівців з мов та літератур -лінгвістів, літературознавців, викладачів, учителів, перекладачів, метою якої є озброєння студентів систематичними спеціальними знаннями, практичними навичками й уміннями роботи з текстом [1; 2].

Теорія конструктивізму як складова сучасної філософії освіти є виявом людиноцентричного підходу до організації освітнього процесу. Т. Равчина

відокремлює її головні положення в контексті навчання студентів у вищій школі (знання не можна повністю передати іншій людині або відтворити, оскільки вона набуває їх у процесі пізнавальної діяльності, особистість самостійно творить суб'єктивний образ об'єктивної реальності конструює знання шляхом пошуку власного розуміння, визначення значення реальних об'єктів, надання їм особистісного сенсу, особистість конструює знання на підставі набутого досвіду власних когнітивних схем, особистість пізнає реальні, а не абстрактні об'єкти, внаслідок взаємодії з ними, вирішення автентичних проблем, пов'язаних з реальним життям, особистість конструює власні знання у процесі взаємодії з іншими, обміну власним досвідом своїми інтерпретаціями) [6; с. 12-14].

У педагогічній науці проблема мовної особистості виникла на концептуальному рівні, а далі почала досліджуватися вченими-лінгводидактиками і поступово реалізовуватися у практиці вчителів філологічних спеціальностей та викладачів вищої школи. Так, Л. Паламар вперше в українській лінгводидактиці визначає теоретичні засади розвитку мовної особистості студента. Підготовка вчителів філологічних спеціальностей, на думку М. Пентилюк, потребує нових підходів і стратегій, що відповідають запитам української мови як рідної і державної, забезпечити якісне володіння нею в усіх сферах суспільного життя – завдання, що потребує нових підходів до сприйняття й розуміння ролі мови в суспільстві, оновлення й розбудови методики її навчання у всіх типах освітніх закладів. Завдання вищої школи – надання можливості саморозвитку особистості, сприяння пошуку власної індивідуальності, самореалізації, що є головним у мовній освіті і професійній підготовці педагогічних кадрів. Сучасний навчально-виховний процес у середній та вищій школі ставить за мету опанувати вербальне спілкування, а предметна методика прагне визначити орієнтири, підходи, встановити закономірності, методи, прийоми й засоби навчання мови. У лінгводидактиці розробляються технології, методи і прийоми навчання основних аспектів мови (особистісно орієнтованого, компетентнісного, когнітивно-комунікативного, діяльнісного) та видів мовленнєвої діяльності (рецептивного й продуктивного мовлення) [6; с. 2].

З ряду сучасних наукових досліджень, що стосуються професійної підготовки вчителів-словесників, на особливу увагу заслуговують праці відомої української дослідниці О. Семеног, яка вперше здійснила ретроспективний аналіз національного досвіду професійної підготовки педагогів-філологів, зробила спробу оновлення методології, змісту й технологій підготовки компетентних фахівців цієї спеціальності, розробивши власну модель системи професійної підготовки вчителів-словесників з урахуванням компетентнісно орієнтованого підходу. Під професійною підготовкою майбутніх учителів української мови та літератури дослідниця розуміє сукупність психологічних і моральних якостей особистості, знань, умінь, навичок, оволодіння якими, дає можливість словесникам викладати відповідні предмети в загальноосвітніх закладах різних типів [5; с. 28]. Ефективну підготовку вчителя української мови

й літератури вчена вбачає у єдності компетентного фахівця-дослідника та культуромовної особистості, у якого сформовані потребнісно-мотиваційна, інформаційна, операційна готовність до творчої, філологічної наукової та самоосвітньої діяльності. Нею виокремлено та докладно розглянуто компетенції вчителя-словесника: лінгвістична, мовна, комунікативна, фольклорна, літературна, культурознавча, педагогічна, психологічна, методична, інформаційна та дослідна, котрими студенти оволодівають під час вивчення відповідних дисциплін. Створення високоефективної системи неперервної професійної освіти вчителя-філолога можливе за умови формування мотиваційно-ціннісної спрямованості на неперервне професійно-педагогічне самовдосконалення [5; с. 8].

Найбільш повний аналіз професійної підготовки філологів знаходимо в працях В. Семиченко, яка обґрунтовує правомірність розуміння її як процесу професійного становлення майбутніх філологів; мети й результату освітньої діяльності ЗВО; сенсу залучення студентів до освітньої діяльності. Дослідниця стверджує, що вчитель – словесник – це насамперед психолог, який допомагає дитині засобами рідного слова розібратися у труднощах сьогодення, готує до вступу в життя суспільства, детермінує вагу ґрунтовних знань загальної вікової, філологічної, когнітивної психології, лінгвопсихології, психології спілкування і стосунків, психології особистості, етнопсихології; умінь визначати рівень розвитку особистості, виховувати ціннісне ставлення до пізнавальної діяльності тощо [6; с. 227]. Відповідно, дослідниця пропонує удосконалити технологічний компонент професійної підготовки майбутніх вчителів-словесників шляхом використання особистісно зорієнтованих розвивальних технологій навчання.

Теоретичну і практичну цінність становлять авторські моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів. Зокрема, функціональна модель формування комунікативно-когнітивної компетентності філологів розроблена українською дослідницею О. Вовк, реалізує спіральний шлях пізнання: полімодальне знайомство з новим матеріалом, його первинне відтворення, когнітивне осмислення, яке сприяє активізації знаннєвих схем, наявних у ментальному контексті суб'єктів пізнання, виведення нового знання, поглиблене опрацювання інформації та її використання у продуктивному мовленні. Останній етап створює когнітивну й мовленнєву готовність студентів для наступного витка спіралі у процесі нового циклу когнітивно-комунікативного процесу. Логічним продовженням розробленої функціональної моделі формування комунікативно-когнітивної компетентності є запропоновані шляхи організації та опрацювання навчального матеріалу, які ілюструють логіку перебігу когнітивних і комунікативних процесів у сприйнятті інформаційних об'єктів на перцептивному, лінгвістичному, психологічному й концептуальному рівнях. Зміст освітніх програм для майбутніх філологів має відображати принципи положення компетентнісного й комунікативно-когнітивного підходів до навчання мови, що сприятиме формуванню високого рівня професійної компетентності студентів і забезпечить їхню готовність до фахової діяльності.

Науковець наголошує на необхідності врахування у процесі навчання індивідуальних стилів, навчальних стратегій і способів пізнання студентів-філологів, а також доцільності раціонального поєднання в освітньому процесі компетентнісного, комунікативного, когнітивного, культурологічного, аксіологічного, особистісно орієнтованого й герменевтичного підходів, що вможливорює системність навчання, паралельний мовленнєвий і когнітивний розвиток студентів, формування їхнього множинного інтелекту картини світу, мовної особистості, ментального та знаннєвого простору [5;с. 6-7]. На переконання дослідниці, високий рівень сформованості професійної компетентності як інтегративної здатності детермінує готовність суб'єктів пізнання до самоактуалізації в майбутній фаховій діяльності.

Заслуговує на увагу розроблена І. Соколовою компетентнісна модель учителя-філолога з визначенням його кваліфікаційного, компетентнісного та особистісного профілів. Кваліфікаційний профіль відображає здатність учителя-філолога до подвійної кваліфікації, до виконання виробничих функцій та видів педагогічної діяльності. Особистісний профіль визначає особистий результат майбутнього вчителя-філолога щодо професійної підготовки у закладі вищої освіти, спрямований на креативний розвиток особистості людини і включає компетенції особистості (аксіологічну та акмеологічну), потреби (професійні, особистісні, творчого розвитку й удосконалення), мотиви педагогічної діяльності властивості майбутнього вчителя. Компетентнісний профіль – структура та зміст професійної компетентності вчителя-філолога в сукупності компетенцій (загальні, загально-професійні, професійно-предметні), що зумовлюють успішність його професійної діяльності у предметних полях першої та другої спеціальностей. Загальні компетенції (соціально-політична, загальнокультурна, самоосвітня, інформаційна, допрофесійна) визначають стратегію існування людини в суспільстві, тактику дій особи в різних сферах діяльності, детермінують набуття нею нового соціального досвіду, навичок практичної діяльності, забезпечують учитель-філологу здатність самовизначитися в полікультурному середовищі.

Висновки. Філософські психолого-педагогічні та соціолінгвістичні проєкції професійної підготовки майбутніх філологів, досліджені українськими та зарубіжними вченими, передбачають створення оптимальних умов для навчання мови, літератури, перекладу тощо; стимулювання мовленнєво-розумової активності студентів, розвитку їхнього критичного мислення, мовної особистості, множинного інтелекту, здатності до концептуального моделювання інформації, розширення знаннєвого простору з урахуванням індивідуальних стилів і навчальних стратегій студентів. Водночас, переважна більшість наукових розвідок в українському педагогічному дискурсі присвячена різним аспектам підготовки вчителів-філологів. У зарубіжному науковому дискурсі учені концентрують увагу на проблемі підготовки фахівців інтегративного типу

в галузі філології. Переконані, що забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх філологів можливе за умови науково обгрунтованої методології, що базована на вагомих здобутках філософії, психології, педагогіки, лінгводидактики, соціолінгвістики й культурології, а також орієнтована на загальноєвропейські вимоги до мовної освіти, позитивний зарубіжний досвід і національні традиції.

Література:

1. Бабенко Л. Сутність та зміст підготовки майбутнього вчителя-філолога до професійного/ Л. Бабенко// Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. пр.-Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 13-20.
2. Бідюк Н. М. Концептуальні засади професійної підготовки фахівців з прикладної лінгвістики у США/ Н. М. Бідюк // Порівняльна професійна педагогіка. – 2013. – Вип. 2.- С. 105-116.
3. Вовк О. І. Комунікативно- когнітивна компетентність майбутніх філологів нова парадигма сучасної освіти / О. І. Вовк. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013.-500 с.
4. Пентиліук М. І. Стратегічні орієнтири підготовки майбутнього вчителя-словесника// М. І.Пентиліук// Дивослово. -2014. - №11. С. 2-6.
5. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи у контексті сучасної філософії освіти/ Т. Равчина //Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки. 2003. Вип. 25. – Ч. 3 – С. 11-22.
6. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя -філолога за двома спеціальностями [монографія]. І. В. Соколова за ред. С. О. Сисосвої – Маріуполь. Дніпропетровськ: АРТ -ПРЕС, 2008.-400с.

References

1. Babenko L.(2005). Sutnist ta zmist pidgotovky maybutnyogo vchytelya-philologa do profesiynogo [Essence and content of future teacher preparation for professional]. Chernivtsy: Ruta.[in Ukrainian].
2. Bidyuk N.M. (2013).Konceptualny zasady profesiynoyi pidgotovky fahivciv z prykladnoyi lingvistyky u SSHA [Conceptual meanings of professional specialist's training in linguistics]. Porivnyalna profesiyna pedagogika [in Ukrainian].
3. Vovk O.I.(2013). Komunikatyvno-kognityvna kompetentnist maybutnih philologiv: nova paradygma suchasnoii osvity [Communicational-cognition competencies of future philologists: new wave of modern education]. Cherkasy.[in Ukrainian].
4. Pentylyuk M. (2014). Strategichni orientyry pidgotovky maybutnyogo vchytelya-slovesnyka [Strategic landmarks of future teacher's training]. Dyvoslovo..[in Ukrainian].
5. Ravchyna T.(2003). Diyalnist vykladacha vyschoii shkoly u konteksti suchasnoyi filosofii osvity [Activity of higher education teacher in the way of modern education philosophy]. Visnyk Lvivskogo universitetu.[in Ukrainian].
6. Sokolova I.V. Profesiyna pidgotovka maybutnyogo vchytelya-philologa za dvoma specialnostyamy [Professional training of future philologist-teacher by two specialities]. [monographiya].